

לִב הַמְזַעְדִּים

עלון חודשי בענייני הלכה ומנהגים, מתוך סדרת הספרים "לב המזעדים"

גיליון קע"א

הלכות והליכות בענייני הלכות המצויות בבין הזמנים

שהפכן לקופים ופילים והיינו שהקוף דומה לאדם, ופיל גם מבין לשון בני אדם וכו' לכן תקנו לברך עליהם משנה הבריות (ברוך משנה הבריות בפירוש מלאכת שלמה על המשניות בכלאים פרק ח שכתב ושמעתי מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם ז"ל).

המבקר בגן החיות וברך על הפילים ברכת משנה הבריות ומכוון לפטור את ראית הקופים

יש אומרים: שאין צריך לשוב ולברך על הקופים (נמוקי או"ח רכה ד). ויש שמפקפקים בדבר (אתהלך באמיתך יז ז).

ולכן לכתחילה יכון בפירוש שלא לצאת בברכה זו על ברכת ראית הפילים (אהלך באמיתך שם).

מתי מברכים: הטור מביא (רכה) בשם הראב"ד והמאירי שיש לברך רק בראיה ראשונה, **והטעם:** לפי שלא שייך לברך על שינוי רק בפעם הראשונה שאז השינוי גדול בעיניו (משנ"ב רכה ס"ק כט).

למעשה: יש אומרים: שיברך אחר ל' יום בלי שם ומלכות (משנ"ב שם ס"ק ל), ויש אומרים: שאחר ל' יום יכול לברך עם שם ומלכות (חזו"א אורחות הלכה ח"ג עמוד רכה).

בעלי חיים

רכיבה על סוסים ללא אוכף

יש אומרים: שאין לרכב ללא אוכף (אבן העזר כג ו).

ויש אומרים: שיש מקום להקל אם לבוש בבגדים (משנה הלכות חלק ו סימן רכט).

ויש מתירים: למי שאינו רגיל בכך או ברכיבה למרחק קצר (משנה הלכות שם).

מלחמת שוורים

יש אומרים: שאין ללכת למקומות שמשתעשעים במעשי אכזריות על בעלי חיים הגורמים צער בעלי חיים כמלחמת שוורים (ע"ז יח, ב ההולך לאצטדיון רש"י שם).

והטעם: לפי שדבר זה מטביע באדם מדה רעה ומושחתת של אכזריות וכמאמר חז"ל (יבמות דף עט, א) שלש מדות יש בישראל רחמנים ביישנים וגומלי חסדים אנו הוזהרנו על איסור צער בעלי חיים ואילו אנשים אלו מרעיבים ומצערם

יכול אדם לטייל במקום שמרחיב את ליבו, כשכוונתו לשם שמים, דהיינו שעל ידי זה יוכל לעסוק בתורה ולעבוד את הבורא ביתר שאת ואז יחשוב לו זה למצוה כשלא יהיה שום נדנוד איסור וחסרון מצוה (פלא יועץ מאמר טיול).

ללכת לגן חיות

יש המדקדקים ללכת לגן החיות כדי לראות את החיות ולברך עליהם ברכת "משנה הבריות" (עיין חיד"א ספר מדבר קדמות מערכת ב כב כשהיה בלונדון ביקר בגן חיות).

ובלקט יושר (או"ח עמוד סו ענין ב) העיד על רבו בעל תרומת הדשן שהלך בשבת כברת דרך כדי לראות זוג אריות שהובאו לעירו, וכן מתאר בעל מנחת אלעזר ממונקאטש (בספרו נמוקי או"ח רכה ח) את ביקורו בגן חיות (עיין שם).

החיד"א (בספר מדבר קדמות מערכת ב אות כב ובספר מעגל טוב) מתאר את ביקורו בגן החיות בלונדון ואני הצעיר ראיתי במגדל לונדרס חיות משונות מבהילות ותקיפות כמעט יותר מאריות וקשורות במשא כבלי ברזל ושם ראיתי נשר יפה מאוד ואמרו שהיה לה מאה שנה וכך כתוב בספריהם גם ראיתי חתול שנולד מלביאה וכו'.

מידת חסידות: ישנם הנוהגים ממידת חסידות שלא להסתכל בבריות טמאות, **והטעם:** לפי שהוא ממשיך רוח טומאה החופף עליו (ספר ישועות חכמה מבעל מחבר מסגרת השולחן לג אות יא).

ברכת משנה הבריות

"ת"ר הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות" (ברכות נח, ב).

ברכת משנה הבריות: חז"ל תיקנו לברך ברכת משנה הבריות כשרואה אדם שגופו וצורתו משונה משאר בני אדם [עד שהרואה אותו מתפעל בן] וכן כשרואה פיל או קוף.

הטעם שנתקן ברכה מיוחדת דווקא על קוף ופיל וקיפוף [ינשוף]: כיון שהם דומים במקצת דברים לאדם מברך עליהם [ינשוף יש לו לסתות ולחיים כאדם (רש"י ברכות נח, ב ד"ה קפוף)] (מאירי ברכות נח).

טעם אחר: לפי שבזמן דור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים

לע"ג הרב יצחק צבי בן הרב דוד יהודה פיין זצ"ל. נלב"ע א' מג"א תשס"א. ת.ג.צ.ב.ה.

הגנים הבהאיים

יש אומרים: שמעיקר הדין מותר להיכנס לגנים הבהאיים הנמצאים בחיפה ובעכו ששייכים לכת הבהאית כיון שאינם עובדי עבודה זרה מכל מקום אין זה נאה ליהודי שומר תורה ומצוות ליכנס למקומות אלו (הגריש"א הובא בספר ויאמר שמואל סימן פו)

ויש אומרים: שאין להיכנס לפי שהוא ליד מקדשי הבהאיים וגם אם מעיקר הדין מותר מכל מקום מכוער הדבר (ספר מנוחות אמת להגר"מ גרוס שליטא פרק י כה, שו"ת דבר שוש ח"א סימן כ).

מצלמה

מותר להצטלם ואין בזה משום "לא תעשה לך פסל וכל תמונה"

ויש מגדולי ישראל שהקפידו שלא יצלמו אותם, **והטעם:** לפי שכל עוד האדם לא מותיר בעולם דיוקן מצולם ממנו שורה עליו צלם אלוהים, אולם כאשר דמות קלסתר פניו מצולם, הוא מאבד מהילת צלם האלקים שעל פניו (רבי יונתן איבשיץ). מסופר שמהר"י אסאד לגודל קדושתו לא הביט בדמותו שלו אף פעם, וכשראה את עצמו כשהגיע לבקר בבית המלכות וראה עצמו במראה שהיתה בארמון בפעם הראשונה בחייו אמר בהתפעלות "מלאך הגיע לעזור לנו תראו בעצמכם".

ויש שהסכימו להצטלם

ששאלו את ר' חיים מברסק אם אפשר לצלם אותם, ואמר צלמו צלמו כדי שידעו נכדי בדורות הבאים איך יהודי צריך להראות.

לצלם או להסריט את זריחת השמש ושקיעתה

אין לצלם ולהסריט את שקיעת החמה וזריחתה אלא ימתין קצת שהשמש תשקעה או שענן מכסה מקצתה באופן שאין השמש שלמה (הגר"ק חוט שני, מעדני שלמה שאינו רואי אפילו חלקי).

והטעם: לפי שנאמר "לא תעשה לך כל תמונה אשר בשמים" וילפנין (ע"ז מג, ב) לרבות חמה ולבנה וכוכבים וכתבו שם התוס' אין הבדל בין שקועים לבלוטים.

קוסם

יש אומרים: שאחזית עינים אסורה מהתורה.

מקור הדין מהרמב"ם (הלכות ע"ז פרק יא הלכה ט) האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמיהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן ולוקה, **והטעם:** לפי שגונב דעת הבריות (ספר המצוות להרמב"ם מצווה ל"ת לב).

יש אומרים: שאחזית עינים על ידי זריזות ידים מותר, **והטעם:** וכי יש איסור למי שבטבעו יכול להיות קל בתנועה שישתמש בקלות התנועה שלו.

ראייה שהרי האחים במצרים שלחו את נפתלי למצרים להביא שטר מכירה מעשו ליעקב על חלקו במערה (שו"ת אגרות משה יור"ד ח"ד סימן יג).

את השור לפני כניסת לזירת האיציטדיון ואח"כ מתגרים בו ודוקרים אותו בחיצים ופגיונות כדי שישתולל ויקפוץ לנגח בקרניו (יחו"ד חלק ג סימן סו), והנכנס לאציטדיון כדי לחזות במלחמת השוורין ומשלם דמי כניסה חבר הוא לאיש משיחת ומסייע ידי עוברי עבירה.

הטעם שיש לאדם רצון לראות מלחמת מתאגרפים [וכדורגל]

לפי שאדם נולד בעולם לערוך מלחמות כמבואר במסילת ישרים ולכן כל בר דעת מנצל תכונה זו להילחם ביצרו, אבל השוטה וגס הרוח שלא נלחם עם יצרו ויש לו דחף פנימי מנשמתו לראות מלחמת שוורים [ואגרוף וכדורגל] (הגה"צ רבי נתן וכתפויגל מנהל רוחני דליקווד צ"ל הובא בחשוקי חמד שבת קו, א).

קרקס חיות

אין ללכת לקרקס של חיות (עיין באר היטב רכד ז) ואף אם יהיה בדבר צד מצוות שיזכה לברך ברכת משנה הבריות (שו"ת פרי השדה ח"ג קעג, ערוגות הבושם או"ח סימן לט).

להרוג זבובים וכדומה

מעיקר הדין אין איסור להרוג זבובים יתושים ופרעושים רמשים וכדומה כאשר הם מצערים אותו וכל שכן כשהם מבהילים התינוקות והנשים (שו"ת רדב"ז ח"ב סימן תשכז, עיין אגר"מ חו"מ ח"ב מז, ומשנ"ב תקלג התיר אף בחול המועד).

מנהגו של האר"י: האר"י היה נזהר שלא להורגם כלל (הגר"ח שו"ת תורה לשמה שצז).

כניסה למסגד וכנסיה

אין להיכנס לבקר בכנסיות של נוצרים

מקור האיסור: מהגמרא (ע"ז יז, א) הרחק מעליה דרכיך זו מינות ומכאן כתב השו"ע (יור"ד קנ א) מצווה להתרחק מדרך העבודה זרה ד' אמות וכתב בדרכי תשובה (קנ ב) שכל שכן שאסור להכנס לתוך בית שיש בו עבודה זרה.

ואף על פי שבזמן הזה אין להם דין עובדי עבודה זרה כי רק מעשה אבותיהם בידיהם, אבל בית תפילתם מקום שמקטרים ועושים עבודתם זכר לעבודה זרה של הקדמונים בודאי דין בית ע"ז יש לו (דרכי תשובה שם).

להיכנס למסגד

יש אומרים: שאין איסור להכנס למסגד (אבני ישפה יור"ד סימן רגג, שו"ת יבי"א חלק ז יור"ד סימן יב, **והטעם:** לפי שאין שם עבודה זרה (שו"ת עיין יעקב או"ח סימן יא).

ראייה לדבר: מדברי שו"ת חוט המשולש (סימן כח) שכתב שמותר לבנות בית תפילה למוסלמים מפני שעיקר ההתאספות שם היא לעבודתם וזה לא נקרא משמשי עבודה זרה ומבואר שאם מותר לבנות מסגדי מוסלמים כל שכן שמותר להיכנס לתוכו (אבני ישפה שם), **ויש אומרים:** שאין להיכנס (ציץ אליעזר חלק יד ס"ס צא).

שו"ע (ריח ח) הרואה אשתו של לוט מברך שתים עליה אומר בא"י אמ"ה דיין האמת, ועל לוט אומר בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים.

אשת לוט בזמן הזה

יש אומרים: שאשת לוט עדיין נראית בארץ (פירוש רבינו יוסף בכור שור וירא עמוד קסה) בילקוט שמעוני כתב (שמות פרק טו רמז רנו) "כשנהפכו סדום ועמורה כתיב ותבט אשתו מאחוריו ועד עכשיו היא עומדת נציב מלח למה זכר עשה לנפלאותיו שיהיו הדורות מתנין שבחו של הקב"ה".

ביאור ותהי נציב מלח מצבה ותל שכולה נפל עליה מלח שלא היה נראה שמעולם היתה שם אשה, שהיתה מכוסה כולה, ונראה שיש שם תל מלח לפי פשוטו של הפסוק, אבל העולם אומרים כי גופה נהפך להיות מלח ועדיין היא נראת בארץ (פירוש ר"י בכור שור בראשית יט כו).

בספר הדורות (ב"א מ"ז בשם ספר גלילות ארץ ישראל) כתב שראה בעצמו את נציב מלח והוסיף אחר חצות הלילה שהיא בשלימותה, וב' שעות קודם שיאור היום, לא נשאר רק כמו ב' טפחים, כי העיזים לוקקין אותה, אך ב' טפחים תמיד נשאר וקודם חצות לילה תגדל כמקדם.

בפרקי דר"א כתב (פרק כה) עידית אשתו של לוט וכו' וראתה אחריה השכינה ונעשית נציב מלח ועדיין היא עומדת, כל היום לוחכים אותה השוורים עד רגליה ובבוקר צומחת, ובמזרחי בפרשת וירא גם כתב שהיא עומדת עד היום.

ראייה בזמן הזה: הטעם שכזמננו לא רואים הנציב מלח

לפי שהיה בסביבה רעש ארץ ויצא ים המלח מגבולו ושטף עוד כברת דרך סביבו ובתוכה גם את נציב המלח (ביאור הרד"ל בפרקי דר"א פרק כה אות פ), ולכן לא הביא זאת הרמב"ם להלכה.

כיסוי ראש בבית המרחץ בריכה וים

"אסור לילך ד' אמות בגילוי ראש" (שו"ע ב ו). ההולך לבית המרחץ, **יש אומרים** שאין צריך ללכת בכיסוי ראש ובספר בכור שור (שבת קיח, ב) מוסיף ונראה דאפילו

ראיה נוספת משמשון האם נאסר לו להשתמש בגבורתו המשונה אף שלא שייך גבורה כזאת לאנשים אחרים, ומוסיף שצריכים לומר שעושים את זה בדרך הטבעית (שו"ת תשובות והנהגות חלק א סימן תנה).

מוזיאון יד ושם

אין לכהן ליכנס למוזיאון שיש בו עצמות מתים (ספר טהרת כהנים עמוד יא).

יש אומרים: שיש לכהנים להיזהר להיטמא ולא ליכנס ליד ושם לפי שיש שם סבון שנעשו מבני אדם ולא יכשלו באיסור עשה ולא תעשה מן התורה (ספר טהרת הכהנים כהלכתה י).

מערת הנטיפים

הרואה את מערת הנטיפים: יש אומרים: שיש לברך "עושה מעשה בראשית" והנהוג לברך ברכות אלו בשם ומלכות יברך עם שם ומלכות (אור לציון ח"ב עמוד שיא סעיף סג).

הטעם: כיון שדומה להרים וגבעות המשונים שניכרת בהם גבורת הבורא שמברך עליהם עושה מעשה בראשית (אור לציון שם).

יש אומרים: שאין לברך, **הטעם:** לפי שברכת עושה מעשה בראשית נתקנה על דברים שנעשו מששת ימי בראשית ואילו מערת הנטיפים לא נבראה מששת ימי בראשית (עיין בשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן י) אע"פ שמתפעל מפלאי הברירה ונכון שיברך ברוך עושה מעשה בראשית בלא שם ומלכות (שו"ת ברכת יהודה ח"א סימן טו).

הרואה אשת של לוט

הרואה מעברות הים ואשתו של לוט צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום

שואלת הגמרא אשתו של לוט, פורענותא הוא דאמר ברוך דיין האמת והא הודאה ושבח קתני תני על לוט ועל אשתו מברכים שתים, על אשתו אומר ברוך דיין האמת ועל לוט אומר ברוך זוכר את הצדיקים (ברכות נד, ב).

ביאור כשרואה נציב המלח של אשתו של לוט נזכר גם בלוט ומברך שתיים ברוך דיין האמת עליה וזוכר הברית על לוט (בית יוסף ריח ח בשם הר"ש).

ממידת חסידות אין בו (הובא שערי תשובה ב אות א), והחיד"א (ברכ"י סימן ב אות ה) כתב ונראה לי שאין להחמיר בזה כי היא חומרא יתירה,

מקור הדין ממסכת דרך ארץ (פרק הנכנס הלכה א), שאמרינן התם בכניסתו למרחץ מסלק כובעו וברבינו חננאל גרס בצאתו גם כן ואחר כך מניח את כובעו ואין לומר ששם מדבר שמתחת לכובע היה איזה כובע דק לפי שבשבת (קכ, א) שמחשיבים י"ח כלים מחשבים על הראש מעפורת וכובע.

ויש המחמירים: שהולכים עם כיסוי ראש אף כשנכנסו למרחץ (שערי תשובה סימן ב ו בשם בכור שור שכתב וכך נהגתי מועדי עיין במנחת יצחק חלק ד סימן ס) שתמא על המדפיסים את התבואת שור ווארשה תרנו שנשמטו תיבות אלו בשו"ת זכור לאברהם אביגרוד או"ח סימן ג כתב שראה אנשים נכנסים לבית המרחץ עם כובע, (מנחת יצחק חלק ד סימן ס, וכך נהג החזו"א הובא בדינים והנהגות פרק א ט).

ולמעשה גם לדברי הבכור שור רק שהוא בחדר הפנימי שרוחץ ומזיע יכול להיות ללא כיסוי ראש אבל כשפושט או לובש בגדיו בודאי הוי קלות הדעת אם מסיר את הכיסוי ראשו תחילה וכן אם מלביש את כיסוי ראשו בסופו להיות גלוי כל זמן הפשטה והלבישה (מנחת יצחק חלק ד סימן ס).

לילך בגילוי ראש בחוף הים

יש אומרים: כל זמן שנמצא בתוך הים אין צריך לכסות ראשו מאחר שהוא מקום רחצה, אבל כשיוצא מהים צריך לכסות ראשו כדי שלא יהיה בגילוי ראש (ספר שולחן יוסף סימן ב, ועיין בספר והאיש מרדכי ח"ב עמוד קטו שכן הורה הגר"ח ק"צ"ל).

לימוד זכות על ההולכים ללא כיסוי ראש מחוץ למים

לפי שרבים הפוסקים שסוברים שאין חיוב מעיקר הדין לכסות ראשו אלא הוא ממידת חסידות ולכן בחוף ים שקשה להיות עם כיפה לפי שהוא רוצה להכנס שוב לים וקשה ללכת לחדר הלבשה ולהניח את הכיפה ולחזור לים וגם אינו יכול להניח על הגדר ליד הים מחשש שילך לאיבוד בכה"ג נחשב כשעת הדחק ואפשר לסמוך על הפוסקים שסוברים שאין חיוב מעיקר הדין לכסות הראש (שולחן יוסף סימן ב).

טעם אחר: לטעם שהולכים עם כיפה הוא משום חוקות הגוים כל זה לא שייך בהולך על חוף הים לפי שכל מי שרואה אותו מהלך יודע שאינו משום שרוצה להידמות לגויים אלא שכן הדרך לילך בחוף הים.

ברכות בגילוי ראש

אסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה (שו"ע צא ג) ולכן

אסור לברך ללא כיסוי הראש ובפרט יש לזהר בחוף הים או בשפת הבריכה (שו"ע צא ג משנ"ב ס"ק יב).

כיסוי על ידי הגוף

כיסוי הראש בגופו כגון בידו לא מועיל לענין אזכרות, **והטעם:** לפי שהיד והראש הם גוף אחד ואין הגוף יכול לכסות את עצמו (משנ"ב ב ס"ק יב).

ובשעת הדחק אפשר להקל, ויותר טוב שימשוך הבית יד של הבגד ומכסה בזה ראשו (משנ"ב שם).

כיסוי ידו של אחר נחשב ככיסוי ראש (שו"ע צא ד, באר היטב ב ו).

אכילה

אכילה בשוק [ברחוב]

האוכל בשוק דומה לכלב, **ויש אומרים:** שאף פסול לעדות והני מילי בפת אבל בדבר אחר לא (קידושין מ, ב) ומכל מקום בן תורה ימנע עצמו לגמרי מלאכול בשוק (מסכת כלה פרק י).

אכילה בנגים ובאתרים

יש אומרים: שמוותר לאכול בגנים ובאתרים, **והטעם:** כיון שרגילים לאכול שם והדבר אינו דומה לאכילה בשוק (הגר"מ"ג בספרו מנוחת אמת).

אכילה בעמידה

לא יאכל וישתה בעמידה (גיטין ע א"ר קע כג) וכן לא יאכל בהליכה.

ברכת אורח

"הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה"

אורח מברך את בעה"ב, ומונין מדכתיב (דברים יא טו) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך" ולמדו חז"ל "את" לרבות את בעה"ב, מכאן סמכו לברך ברכה בפני עצמה לאורח (כל בו סימן כה).

האוכלים במסעדה או בבית מלון

המשלם על סעודתו אינו אומר יהי רצון שלא יבוש (עיין משנ"ב רא ס"ק ז), **והטעם:** משון שנחשב כבעל הבית ואינו מברך ברכת אורח (ערוה"ש).

ויש אומרים: שיש להם לומר "הרחמן הוא יברך את בעה"ב אף שהם משלמים לו על הסעודה", **והטעם:** לפי שאם בעל הבית לא היה מכין להם את הסעודה לא היו אוכלים אכילה זו וכספם לא היה משביע אותם (חשו"ק חמד מסכת ברכות מו, א בשם הגריש"א ז"ל).